

„Hogyan is lehet egy kertet lezárni? A kert arra való, hogy sétáljon benne az ember.”

(Frances Hodgson Burnett: *A titkos kert*)

70 Nagy Tamás(?)

A kijárat, ami bejárat

MEGHÍVÁS A TITKOS KERTBE

„belépsz a kertbe
s a kert rád dől”
(Ezer veszprémi
naplemente)

Géczi János(?) *Kiegészítések*

egy Vörösmarty-sorhoz című

kötetéről

Csak néhány levélnyire ismertem az angyallétű Viottit, aki megmutatta a vészkijáratot, mielőtt az kinyílt volna – pont úgy, akár egy könyv, ami még

meg sem jelent. Géczi János (akit egy másik világban Viotti Mór Aurél Ágostonként ismernek) életműve annyira szerteágazó, mintha négy vagy öt élet alatt alkotott volna. A magánutakon járó – és magánkönyveket író – biológus előszeretettel alkot minden (irodalmi) műfajban (regény, esszé, elbeszélés, dráma, képzőművészet stb.), de mindig visszatér „egyetlen szerelméhez”: a költészethez. Egy újabb szerelmi vallomásnak lehetünk szemtanúi, amikor kinyitjuk Géczi *Kiegészítések egy Vörösmarty-sorhoz* című új válogatáskötetét. A költő egy kertet épített szerelmének, amelybe kertészként idősebb és fiatalabb növényeket (verseket) ültetett (át). A mágikus kert és a térképe egymást teremti meg.

A kötet a hatvanadik évét betöltő alkotó verseit tartalmazza, a költői oeuvre már megszilárdult vázát adja. Géczi alapvetően eddigi köteteiből, folyóiratokban megjelent verseiből válogat: ez rajzolja ki a kert alapját, amelynek elkülönülő, de egymásba nyíló részeibe plántálja még újabb verseit.

A kötet hat ciklusra tagolódik, melyek címeikkel egy-egy bennük szereplő verset idéznek meg: *a vers csak vészkijárat, hány elhalt szegfű, magával hurcolja a tenger, az anyos pálból nőtt trombitavirág, kitémasztott virág, örökre befejezetlenül*. A kert bejáratához legközelebb eső részbe, *a vers csak vészkijárat* ciklusba a *Magánkönyv* (1993), a *Látkép a valóságról gepárdal* (1989), a *Gyónás* (1988) című kötetekből kerültek vers-virágok.

Géczi a kert második részébe, a *hány elhalt szegfűbe* elsősorban *Az egyetlen tör balladája* (2005) és *Visszavont tekintet* (2002) verseit ültette át, de az életmű korai szakaszából (*Látkép a valóságról gepárdal*) is fellelhetők művek, valamint olyan alkotások is, amelyek korábban a *Jelenkor*, az *Élet és irodalom*, a *Kortárs*, és a *Pannon Tükör* hasábjain jelentek meg.

A *magával hurcolja a tenger* ciklus – talán azért, mert Géczi kertjének ezt a részét egy képzeletbeli tenger határolja? – válogatás a *21 rovinj* című munkából (1. nap, 7. nap, 11. nap, 15. nap, 14. nap, 20. nap, 21. nap), amely „maga a mediterráneum (mintegy „látkép a valóságról gepárddal”)”.¹ Géczi így ír Rovinjhoz fűződő viszonyáról: „Kevés városban nem tévedek el. Velencében, Firenzében Rómában például, Rovinj a sajátomnak tudom, talán azért is, mert nyomot hagytam rajta: krétalila borítójú könyvvé alakítottam.”²

71

A térkép szerint Rovinjhoz egészen közel található az *ányos pálból nőtt trombitavirág* ciklus, ahonnan Géczi-perspektívából szemlélhetjük a Cholnoky Jenő óta a „Szelek városának” nevezett Veszprémet, ahol a költő úgy él, „mint a tőmondatban.”³

A *kitámasztott virág* ciklusban *Az egyetlen tőr balladája* című kötet versei dominálnak – olyan frissebb művek mellett, mint a *Nyárvégi kert*, a *Végső utca*, a *The end*, vagy az *Istent is meglepí*. Utóbbi alkotások előrevetítik az utolsó ciklus válogatási szempontját, ugyanis a kötet – kert – végén főként olyan versek szerepelnek, amelyek eddig csak napi- és hetilapokban, valamint folyóiratokban jelentek meg.

Költészet és kollázs

„Nézz bele a rózsába
a vers képébe”
(*Divina Commedia*)

A *Kiegészítések egy Vörösmarty-sorhoz* versein is megfigyelhető a Géczi-líra – és egyben az életmű – egységessége, melynek fő jellemzője a sajátos idiolektus. A kötet címe is a nyelvvel való, szinte azonosuló, de küzdelemmel teli viszonyra (a nyelv sajátos megújítására) utal. Géczi szabadon építkező művészi világa „felszipant minden tudásrészletet, amely a biológus író színes műveltségélményéből adódik: ennek eredménye az a műfaji sokszínűség, amely írásaira jellemző.”⁴ A különböző műfajú Géczi-műveket – a szerző személyén kívül – az egyedi nyelvhasználat köti össze. Annak érdekében, hogy a teljesség érzetét keltse, Géczi már korai munkáiban (*Vadnarancsok*-versciklus) kidolgozott egy sajátos versnyelvet „a hétköznapi létből és a tudomány területéről (geometria, botanika, a Pierce-i jelelmélet, matematika történet stb.) elvont jelrendszerekből.”⁵ A magánversnyelv experimentális jellegéről Géczi így nyilatkozott egy interjúban: „A nyelvhez – ami ugye létezési és gondolkozási mód – sok kísérlet kell. Hát kalandozom a műfajok között, innen is onnan is elcsenek némi hasznosíthatót, ami kelles vagy érdekes, ami ez ideig specifikusnak látszott.”⁶

Új Forrás 2014/7 – Nagy Tamás(?): Meghívás a titkos kertbe
Géczi János(?): Kiegészítések egy Vörösmarty-sorhoz című kötetéről

Bohár András szerint Géczi a neologisztikus nyelvhasználattal új tradíciók alkotásába kezd. „A nyelv kiüresedett jelentéstartományának feltöltése, érzékvé tétele az egyetlen poétikai esély, amely Géczi számára mindig újraértelmezendő problémaként formálódik. A szavak egymásra vonatkoztatása, eddig nem használt szóösszetételek kimunkálása az egyik út”, hogy a költő látóterünkbe hozza a lét jelentésperspektíváit, amelyek a semmi és a káosz határmezsgyéjén körvonalazódnak.

72 A Bohár által említett jelentésperspektívák szorosan összefüggenek a szavak átlényegülésével: az ige testté lesz Géczi költészetében. A szavak a képzelőerő segítségével képekké és tárgyakká változnak. „Számos Géczi-vers olvasásakor úgy tűnik, mintha egy kép rajzolódna elénk, annyira éles a nyelvileg kifejtett látvány – írja Sz. Molnár Szilvia. – Képet látunk, holott szavakat olvasunk [...] A vizuális effekt – szemben a képverseknél tapasztaltakkal – nyelvileg megformált versekben nem előzetesen adott, hanem az olvasó hozza létre imaginatív módon, és emiatt a vers egy lépéssel később érkezik el ugyanahhoz a stádiumhoz, mint a képvers, amikor a kép észlelése/létrehozása megelőzi az értelmezést. A képiség ezen esetekben nem a trópusok retorikája szerint működik, nem a jelentéslétrehozásban játszik közvetlenül szerepet, hanem azt megelőzve a kép látványa által egy még szélesebb játékteret nyit a verseknek.”⁸ A *hó a mandulaágon* című költemény sorai túlmutatnak a szókép és az ekphraszisz fogalmán, a testet öltött szavak inkább kollázsszerűen állnak egymás mellett: „a japán metszeten a selyemfenyő / és az agyagkatona közül éppen / de onnan mozdíthatatlan / akár a rizsszal-makalap alól / a cseresznyebogárszárny s a széttárt / figyelmes legyező / nos a közöttből kihüppög a fatermelő erdők félelmetes látványa”.

A kollázs aragoni újraértelmezésével – miszerint ahogy a piktúrában az ábrázolt tárgy a szó szerepét tölti be, úgy a szkriptúrában egy szó helyettesítheti az ábrázolt tárgyat, valamint, hogy a kollázst célszerű idézetként felfogni⁹ – a Géczi-művek nyelvi sokrétűsége is más megvilágítást nyer: „a darabjaira hullott világ olyan versnyelvet kezd építeni, amelynek nyelvi alapja nem zár ki magából egyetlen nyelvi regisztert sem: a világ mindenféle töredékekből kollázsol és montázsol.”¹⁰

Az idézetként újragondolt kollázs-fogalom azért fontos a *Kiegészítések egy Vörösmarty-sorhoz* kapcsán, mert a kötet nemcsak válogatás, hanem *idézetgyűjtemény*, „öncitátum” is. Ezenkívül a szöveg- és médiumköziség sok Géczi-versben meghatározó szerepet játszik. A *Látkép a valóságról gepárdal* című költemény „helyzete” és alapmotívuma Rilke *A párdúc* és az *Archaikus Apolló-torzó* verseit idézi.¹¹ „Szeme a rácson futásába veszve / úgy kimerült, hogy már semmit se lát” – mondja Rilke. „a gepárd aki néz a rácson át / látja bennem rácson túli önmagát” – válaszolja Géczi. „Különben csak torzult és suta kő / lenne, lecsapott vállal meredő, / nem villogna, mint tigris bőre,

nyersen, / s nem törnék át mindenütt busa fények, / mint csillagot: / mert nincsen helye egy sem, / mely rád ne nézne” – fénylik a torzó. „És megszólít mert úgy néz / akárha szólna / világít a ketrecren valamennyi foltja” – szikrázik a gepárd szeme és bundája.

A *részkarok*ban Géczy nemcsak E. T. A. Hoffmann arany virág- 73
cserepéből merít („ő serpentina serpentinám / te zöld szalamander
lánya / főkönyvtáros és kir. Tanácsos”), hanem Caspar David Friedrich *Élet-
korok* című festményét is áthelyezi a szkriptúrába („öt emberként nézem a
kerek kőről / a tengert ruhám kékje és barnája / lassan egybefolyik / hold
kél és vitorlás a vizen / miért nézem ötként a hajót”). Kép és textus
úgy olvad egymásba, akár a színek a vásznon. Vagy ahogy a papír issza
be a tintát – és együttal a szavakat.

Ha párhuzamba állítjuk a kollázstechnikát és Géczy-Romanosz
mozaikos szövegalkotását, mely jellemző stratégiája a *Tiltott ábrázo-
lások* könyvének is, kirajzolódhat a szerzői intenció: „Aki az örökké-
valóságot vágyja, mozaikot készít.”¹²

Az egymásba nyíló kertek

„Érzem az egymásba nyíló zárt kertekben
az éden útvesztőjének édes illatát.”
(*Labirintus*)

Géczy mozaikja a legtöbbször egy tájat – olykor egy kertet – ábrázol,
amely maga a szöveg. Géczy írásainak legfőbb jellemzője a táj és a szö-
veg azonosulása. „A táj már maga a szöveg” – írja Tandori a *21 rovinj*
kapcsán.¹³ Zalán Tibor szerint „a világnak nyilván létezik egy olyan le-
írata, amelyben minden lefordítható versre, jelzőre, igére, metrumra,
tehát sajátosan működő irodalmi frazeológiára.”¹⁴ Géczy élet(műv)ében szö-
veg, táj és környezet eggyé válik: „környezetem természetes tulajdonsága a
műalkotássá változás” – írja Géczy.¹⁵

Szitár Katalin így magyarázza a szöveg és a természet hasonlóságát:
„a természet világa is szöveg: jelrendszer. Nemcsak életünk tere, hanem fi-
gyelmünk tárgya is (lehet), – nem pusztán léteznünk adatott benne, hanem
'el is kell olvasnunk', mert éppen olyan bonyolult jelentéseket közvetít, mint
az írás. [...] Van tehát – vagy elképzelhető – olyan írás, amely nem pusztán
hírt ad a létezésről, hanem maga is létezik, valósága van – ez az írás pedig a
természeté.”¹⁶ A „természet egy szöveg” fogalomkörhöz kapcsolódik „a költő
egy kertész” metafora, amely szimbolikusan motivált: „a növényeket ültető
kertész – nem szokványos betűkkel, hanem a betű, a jel értékére emelt
virágokkal – alkotja meg saját 'szövegét’”.¹⁷

A költő a szöveg része, a kertész pedig a kerté. Mindkettő beleíródik a saját szövegébe. Előfordul, hogy összeolvadnak – egymással és a szöveggel is: „Ez voltam én Gyökérben laktam – írja Géczi a *szabad kis zsandárversekben* – Fű-fa-bogárban Száz alakban / A piros a szívben Boldog / mikor ma-
74 gukra mutattak a dolgok / Fecsegetem patak mód Ennyi / Jó volt patak-
nak lenni / S ahogy virítottam minden sorban / amikor pipacs voltam”. A szöveg-kertben „a lírai alany úgy válik részévé a megismert és megszeretett élő környezetnek, akár egy műalkotásnak, illetve olyan otthonosan mozog az írásmű világában, mint a természeti térben.”¹⁸ Ismerős ez már a teremtéstörténetből: Isten az embert kertbe helyezte. Kertet, rendezett és számára átlátható közeget szánt neki lakóhelyül, elkülönítve az átláthatatlan, így félelmes egésztől. A kiűzetés után is visszavágyunk a kertbe: magunk által, a magunk számára kialakított természetet kívánunk magunk mellé, kultúráját. Egyben vonzódunk is az egészhez, ami úgy válik érthetővé, hogy azonosulunk vele, a puszta természettel: kővé, vízzé, fává lényegülünk, így válik lehetővé a kő, víz, fa megértése. GJ a kettő között oscillál, hol a kertben van, hol azon kívül keresi a kapcsolatot, és teszi az olvasó számára is átélhetővé.

Géczi a szöveg(alkotás) által ismeri meg mélyebben környezetét, de nyelvhasználatának nemcsak kognitív (a lakóhely megismerése), hanem performatív funkciója is van (a lakóhely [műalkotássá és szakrális térré] formálása). „Számára a lakóhely akkor válik minden értelemben lélettérre, ha sikerül azt íróként is feldolgoznia. Életszerűen azonban csak a már felfedezett és átszajátított hely írható meg: az otthonra találás egyszerre feltétele és eredménye a művészi munkának. Az alkotói készletés tehát ígérettel társul: Formáld műalkotássá életed helyét, hogy otthonod legyen!”¹⁹ Az sem véletlen, hogy Géczi a líra segítségével teremt otthont magának: a versírás rítussá, a vers varázsigévé válik. „Géczi költészetében a szó lényegíti át a belakott helyet. Minél mágikusabb az ‘ige’, annál nagyobb a felszentelő ereje.”²⁰

A költő nemcsak környezetét ismeri és mutatja meg. „A kert szimbolikájába természetszerűleg beletartozik az emberi lélek elvont megjelenítése.”²¹ Nemcsak a kertész íródik bele a kertbe, hanem a kert is a kertészbe. A táj és a szubjektum elválaszthatatlan. „Gnóthi szeauton”, azaz „Ismerd meg önmagad!” – tanácsolja a delphoica. „Ismerd meg a kertet!” – mondhatná sokat sejtetően Géczi. Mert – ahogy Sri Chinmoy írja *A lélek kertjében* – “mindannyiunkban van egy gyönyörű virágoskert – a lélek kertje. [...] Minden leckével, amit az élet tanít, lélek-kertünk növekszik, és egyre ragyogóbbá válik. A lélek-kertek békéje, fénye és boldogság-illata végül pedig szétterjed majd a világ szélétében-hosszában.”²² Géczi (kertjei) lezárhatatlan(ok), hiszen „*a világ a világgal egybeér*” (*Egy mondat maradéka*). Az életműben nincsenek határok melyek elválasztanák a szövegeket – az objektív(?) valóságtól sem...

A lezár(hat)atlan és határtalan szövegek egymásba nyílnak, akárcsak a kertek Burnett *A titkos kertjében*. Géczi kertje azért van, hogy sétáljon benne az ember. És a vers a vészkiárat a szövegek által teremtett boldogság kertbe, mellyel az olvasás folytán kerülünk szimbiózisba, és ahol talán megtalálhatjuk „az élet csak önmagával mérhető értékét [...] élő mű a kert, s magunk is lassan művészeti alkotássá leszünk.”²³ 75

Patak a kertben

Géczi olvasásához beavatottság kell, amit Géczi olvasása révén nyerünk csak el. Olvasni kell tudni e versvilág jeleit. Egyszerre kell ismerni a kultúrtörténetet (Jacob Böhme azonosuló szemlélődését, a vámos Rousseau jaguárját, Borges papírtigriseit, kertjeit és labirintusait, Pilinszky rovátkákkal teli kő-arcát) oly mértékig, hogy az nyelvként legyen használható; ugyanakkor meg kell tanulni átlényegülni anyaggá is: a vegetáció szemével is kell tudni látni. Kettős beavatás, kettős átlényegülés. Nem példa nélküli, a példa nagyon is régi, csak rejtőzködő természetű a beavatottság igénye okán. Búvópatakként azonban mindig is meg-megmutatja magát, intuíciónk által mindenképpen, amely azt mondja: alkotó, alkotás és befogadó egyneművé kell váljon. Az egyetlen hibátlan megértés az azonosulás, mondja Géczi, miként ezt mondták a gnosztikusok is, Hermes Trismegistos Smaragdtáblája is: „Való hazugság nélkül, biztos és igaz. / Az, ami lenn van, ugyanaz, mint ami fenn van, és ami fenn van, ugyanaz, mint ami lenn van. Így érted meg az egyetlen csodát.”²⁴

Géczi kertje ezért és ily módon (is) titkos, de ezért és ily módon (is) megismerhető.

A recenzens pedig azt teszi, amit Simone Weil javasol a szépségről írva: invitál. „A szépség labirintus. Sokan indulnak benne, de félúton elfáradnak. Egyesek azonban elég erősek, és eljutnak az útvesztő közepébe. Ott Isten várja, fölfalja és kiokádja őket. Akkor kijönnek a labirintusból, és megállva bejáratában, az arra menőket szelíden befelé tessékelik.”²⁵

¹ Tandori Dezső: *A „magyar mediterráneum”*. Ez-az Géczi János költészetéről. *Tiszatáj*, 1994/4: 30.

² Géczi János: *A naplementékhez*. In. *Ezer veszprémi naplemente*. Budapest, Holnap Kiadó, 1999: 10.

³ uo.

⁴ Marton Sándor: *Élőhely – élő irodalom. Az ökológiai szemléletmód alkotói lehetőségei Géczi János műveiben*. In. *Szöveg-tér-kép*. Írások Géczi János műveiről. (szerk. H. Nagy Péter) Orpheusz Kiadó, Budapest, 2001: 11.

⁵ Csapody Miklós: *Jegyzőkönyvek a létélményről. Jelenkor* 1984/10. 956.

⁶ Keresztury Tibor: *Féltérpeszben. Arcképek az újabb magyar irodalomból*. JAK – Magvető, Budapest, 1991: 149.

- ⁷ Bohár András: „*a maszk mögött ott az újabb*”. *Géczi János: Versek*. In. *Szöveg-tér-kép. Írások Géczi János műveiről*. (szerk. H. Nagy Péter) Orpheusz Kiadó, Budapest, 2001: 86.
- ⁸ Sz. Molnár Szilvia: „*a versem csupán ráadás*”. *Géczi János: Versek*. In. *Szöveg-tér-kép. Írások Géczi János műveiről*. (szerk. H. Nagy Péter) Orpheusz Kiadó, Budapest, 2001: 100-101.
- ⁹ Aragon, Louis: *A kollázs*. Corvina Kiadó, Budapest, 1969: 80.
- 76** ¹⁰ Sz. Molnár Szilvia: „*Leírás nem adható*” – *Vadnarancsok III.*. In. Sz. Molnár Szilvia: *Narancsgép*. Géczi János (vizuális) költészete és az avantgárd hagyomány. Budapest, Ráció Kiadó, 2004: 23.
- ¹¹ Lőrincz Csongor: *Kánon és az „én” alakzatai*. *Géczi János: Versek. Szöveg-tér-kép. Írások Géczi János műveiről*. (szerk. H. Nagy Péter) Orpheusz Kiadó, Budapest, 2001: 106-107.
- ¹² Géczi János: *Anekdoták. Tiltott Ábrázolások Könyve*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2009: 117.
- ¹³ Tandori Dezső: *A „magyar mediterráneum”*. *Ez-az Géczi János költészetéről. Tiszatáj*, 1994/4: 31.
- ¹⁴ Zalán Tibor: *Egy költő magánútjai. Kortárs*, 1989/12: 144.
- ¹⁵ Géczi János: *A paloznaki kert*. In. *Esszék*. Budapest, Orpheusz könyvek, 1995: 21.
- ¹⁶ Sztár Katalin: *Alkotásról és nyelvről. Géczi János Prózák című kötete kapcsán*. In. *Szöveg-tér-kép. Írások Géczi János műveiről*. (szerk. H. Nagy Péter) Orpheusz Kiadó, Budapest, 2001: 116.
- ¹⁷ i. m. 117.
- ¹⁸ Marton Sándor: *Élőhely – élő irodalom. Az ökológiai szemléletmód alkotói lehetőségei Géczi János műveiben*. In. *Szöveg-tér-kép. Írások Géczi János műveiről*. (szerk. H. Nagy Péter) Orpheusz Kiadó, Budapest, 2001: 19.
- ¹⁹ i. m. 13.
- ²⁰ i. m. 14.
- ²¹ Felkai Piroska: *Táj/kép/írás. Géczi János: Esszék*. In. *Szöveg-tér-kép. Írások Géczi János műveiről*. (szerk. H. Nagy Péter) Orpheusz Kiadó, Budapest, 2001. 29.
- ²² Sri Chinmoy: *A lélek kertje*. Budapest, Magyar Könyvklub, 2003: 9.
- ²³ Géczi János: *A kert*. In. *Esszék*. Budapest, Orpheusz könyvek, 1995: 15.
- ²⁴ Hamvas Béla: *Tabula smaragdina, Mágia szútra*, Medio Kiadó, Budapest, é. n.
- ²⁵ Idézi: Maár Gyula: *Egyenes labirintus. Pilinszky-portré a televízióban*.
<http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/PILINSZKY/pilinszky00989/pilinszky01017/pilinszky01017.html>

